

Kedves Lukácsi Éva!

Mellékelem az idén ősszel Leányfalun felavatott Wass Albert kő történetét. Nem tudom pontosan, hogy milyen kiadvánnyal készülnek, de minthogy tavaly fejeztem be a kolozsvári HITEL társaságról, illetve folyóiratról és elhallgatásáról szóló monográfiát (Beszédés hallgatás KRITERION), amikor a 100 éves évfordulón irodalomtörténész professzor barátaim felkértek egy előadásra, Wass Albert védelmére is felhasználtam az így szerzett adatokat. Ő ugyanis ennek a kiváló társaságnak tagja volt. A társaság szüleim házában ülésezett és szerkesztette a nagyszerű (és ma is hiánycikknek számító) nemzetpolitikai folyóiratot 1935-1944-ig. De cikket írtam akkor is, amikor egy szavalóverseny kapcsán tört ki vita arról, hogy szabad-e Wass Albert verset szavalni.

A végén mellékelem a cikk és az előadás szövegét is.

WASS ALBERT LEÁNYFALUN IS FIGYELMEZTET

2008-ban a centenárium alkalmából a pest megyei Leányfaluban is megemlékeztek Wass Albertről.

Sajnos közismert tény, hogy a nagy írónak és nemzetnevelő magyarnak immáron mindkét hazájában, abban a kisebbikben s ebben a nagyobbikban (mely a valóságban kisebb a kisebbiknél) is holtában kell megküzdenie rágalmazóival. Más esetben ez szinte lehetetlen lenne. Nem úgy a minden erdélyiek „Albi bácsija” s minden magyarok Wass Albertje esetében. Ezért is fontos volt, hogy ez az itt megszületett óhaj valósággá lett.

Tudjuk természetesen, hogy őt leginkább egy hatalmas életmű védelmezi. Ez az életmű nevéssé tesz, rágalomra degradál minden aljas mocskolódo kísérletet. Legyen az bal-liberális mesterkedés, vagy szakmai irigység, hiszen tudjuk, hogy ő évek óta a Kárpát-medence legolvasottabb írója. Apropos! Már ez is elég lenne a leróhatatlan hála. Hiszen emberek tízezreit tanította meg a könyv szeretetére!

Nos ezen a szép és nagy irodalmi hagyományokkal rendelkező dunakanyari településen, ahol a magyar tartásnak és a magyar könyvnek különös becsülte van, valódi polgári kezdeményezésre és igaz magyar önkormányzati, polgármesteri támogatással egy Wass Albert követ avattak, melyen az egyik legismertebb versének vigasztaló sorai olvashatók: „... a víz szalad, a kő marad.” A sziklatömb a hegyoldalban szinte kínálta magát, folyamatos életveszélyt jelentve készült alászállni. Ehhez a község „megadta a segítséget” és az életveszélyt – a kő lesegítésével – életet adó és nevelő emlékhelyé változtatta.

A Móricz Zsigmond, illetve Helytörténeti Múzeum parkjában álló kő és márványtábla avatásán Dörner György színművész szavalta el az ominózus verset, a szerencsére egyre több jóérezsű magyar által is ismert egyedülálló módon. Ezután az ötletadók közül Stein Katalin szavalta saját versét, majd a székely himnuszt énekelték el.

Azóta Istennek hála gyakran látok arra járó helyieket és turistákat elgondolkodva mélázni az emlékhelyen. A minap egy idős úr kalaplevéve állt a kő előtt.

Ideje lenne végre minden magyarnak követni példáját, s minél több magyar településnek a Leányfalué, ahol Gyulai Pál, Móricz Zsigmond, Márai Sándor, Ravasz László, Bibó István, Karinthy Ferenc, Puszta Sándor, Fábíán Zoltán, Szeberényi Lehel és mások lábnyoma mellett, immáron Wass Albert pusztító vizeket túlélő köve is emlékeztet arra, hogy magyarnak maradni jó, magyarnak maradni kötelesség, magyarnak maradni cél. Nem csak magunkért, hanem a nagyvilág közös szellemi kincseinek ápolásáért is.

Szász István Tas
A Magyar Írószövetség tagja

WASS ALBERT A HITEL SZELLEMI VONZÁSÁBAN

A Kárpát-medencei magyarság mentális-spirituális életének nehéz megpróbáltatásai közepette olykor csodák is előfordulnak. Természetesen jól tudjuk, hogy ezek a csodák igencsak kézzelfogható tényekre támaszkodva, keserves valóságunkba ágyazódnak mosolyognak reánk.

Az utóbbi negyedszázad talán legszebb csodája Wass Albert beköltözése az ősszmagyarság szívébe-lelkébe, s reménykedjünk, hogy valamennyire gondolkodásába is.

Az ősszmagyarság szó – melyet még ma is kivet magából a számítógép nyelvhelységi programja – túlzásnak tűnhet, de szerintem, akik befogadó kapuikat Wass Albert előtt bezárnák, akik kitiltanák szobrait a maradék Magyarországról, azok is szembesültek a jelenséggel, s éppen a téveszméikhez, vagy alaptalan – s ezért annál dédelgetettebb – gyűlölködésükhöz ragaszkodva menekülnek előle. A hazugság viszonya az igazsághoz olyan, mint ördögé a tömjénhez, hát ne csodálkozzunk. Viszont folyton és folyvást reménykedjünk. Közöttük is munkálhat az az igazság, ők sem tudnak valamennyien kisiklani hatása alól, s így itt-ott gyarapodhat azok tábora, kiknek magyarsága a másokat nem sértő, de mégis megmaradást szolgáló, életmentő Wass Albert által is izmosodott. Hasonló esettel már volt alkalmam találkozni.

Magam az elmúlt években – nem egészen véletlenül – a kolozsvári Hitel című folyóiratot is kiadó szellemi körrel foglalkoztam, s a lap történetét, elhallgatásának – ím Wass Albert által is megjárt – útját követtem. Sok hasonló ok és módszer bukkant fel a kutatás során, s láthatóvá vált, hogy még a magyarázkodó és sárdobáló vádak is azonos fegyvertár polcairól származnak.

Abban a szerencsés helyzetben voltam, hogy ennek a szellemi körnek és a lap szerkesztésének szüleim adtak otthont, s ennek kapcsán az akkor kibontakozó nagy tehetség, Wass Albert barátságát is élvezhették. Utóbb aztán feleségem révén rokonságba is keveredtünk. A Hitel napi munkájáról, összejöveteleiről, nagy vacsoráiról éppen úgy sokat hallhattam, mint arról, amit ez a kiváló szellemi kör tett azokban az években. Olykor még ezekkel kapcsolatos emlékképeim is felbukkannak a kisgyermekkor boldog kódéből, s a később szüleimmel meghittten beszélgető, a háború után is Kolozsváron maradt hitelesek „szava nyomát” is magamon viselem. Kézenfekvő volt tehát, hogy felmerüljön bennem a kérdés: az a fiatal, kibontakozásának éveit élő író, aki ebben a szellemi holdudvarban jól érezte magát, aki elkerülhetetlenül részesült annak katalizáló hatásaiból, akinek későbbi munkásságában felismerhetőek annak a gondolkodásmódnak az elemei, lehet-e céltáblája az őt maradék hazájában és a szülőföldjét birtokló utóállamban ért vádaknak? Hasonló logikával gondolkodva már egyszer kellett érvelnem a Hitel egyik szerkesztőjének, a méltatlan, ravasz és gyáva vádak halála után megválaszolni képtelen Vita Sándornak dolgában is.

Hiszen ez a társaság, pontosabban ez a meghatározó fontosságú erdélyi szellemi kör vagy szellemi műhely, felölelte az időszak ottani irodalmi életének jelentős részét, de a tudományos élet és az egyház vezetői is ott bábáskodtak emellett az összefogás mellett. Nemzetpolitikai, társadalomtudományokkal foglalkozó írásoknak helyet adó lapját a Hitelt, maga Tamási Áron nevezte a kor legnagyobb szellemi teljesítményének. A köreikben született irodalmi alkotások, a próza és líra pedig – munkamegosztásban – a Helikon és a Pásztortűz oldalain jelentek meg. A napi kapcsolatot azonban még a helikonosok java része is nem egyszer a Hitel köreiben, annak folyamatos, rendszeres találkozóin tartotta egymással, hiszen az ő nagy találkozóik évente egyszer voltak. Istennek hála hosszú életet megért anyám mindig büszkén emlegette Kemény János szavait, valahogy így: – Mondja Idy, hogy tudja ezt

folyamatosan csinálni? Nálam a Helikon egy évben egyszer gyűlik össze, és hetekre felfordul az egész kastély.

Találkozóiknak se szeri-se száma, hiszen napi munka folyt, hetenként összegezték azt, és az év jelentős részében havonta volt egy-egy nagy Hítel vacsora.

Az összes résztvevő nevét nem mondhatom el, de néhányat azért elsorolnék, csak abécé sorrendben, s a folyóirat három korszakát most nem emlegetve:

Albrecht Dezső; Benda Kálmán; Böződi György; Cselényi Béla; Domokos Pál Péter; Dsida Jenő; Entz Géza; Gy. Szabó Béla; Györffy István; Hankiss János; Hunyadi Sándor; I. Szemplér Ferenc; Jakó Zsigmond; Jékely Zoltán; Kéki Béla; Kelemen Lajos; Kemény János; Kiss Jenő; Kós Károly; László Gyula; Makkai László; Makkai Sándor; Mályusz Elemér; Márton Áron; Mikó Imre; Molter (Marosi) Péter; Ravasz László; Reményik Sándor; Szabédi László; Szabó T. Attila; Szabó Zoltán; Szekfü Gyula; Szemplér Ferenc; Szenczei László; Szervátiusz Jenő; Tamási Áron; Teleki Béla; Venczel József; Vita Sándor és sokan mások, főleg Erdélyből, de mint láthattuk, 1940 után az anyaországból is.

Nos ez volt az a szellemi kör, melyben a bontakozó hatalmas tehetség otthon volt, melyben s melynek tagjai között a hétköznapi élet természetességével forgott.

Arról, hogy ezek az emberek mit alkottak, hogyan gondolkodtak, miként kötötte össze őket a közös gond, a változó módszereket próbálgató útkeresés, előbb Kós Károlyéknak a „Kiáltó szó” jegyében már rögtön Trianon után megfogalmazott gondolatai, a bontakozó majd csalódásba fulladó „Transzszilvanizmus” s annak ellehetetlenülését felismerve a „Magunk revíziója”, később ezen önrevízió megfogalmazójának Makkay Sándornak fájdalmas kiáltása a „Nem lehet”, – éppen úgy, mint Reményik „Lehet mert kell” válasza, és Tamásinak a Cselekvő erdélyi ifjúság című sorozatában megírt, vagy a Vásárhelyi Találkozó előkészítése közben gyakorlatban is alkalmazott elgondolásai, – nos mindezekről a meglevők mellé új meg új könyveket írhatnánk. Talán most elég, ha Tamásit idézem. Ő említett cikksorozatában a :Cselekvő erdélyi ifjúságban, a Brassói Lapokban, annak 1936. április 11, 12.-i számában így írt a Hitelről és munkatársairól: „*Figyelmesen és a résztvevő lelkiismeret tárgyilagosságával mérlegre tettem a hangot, a neveket, a látásmódot és a célkitűzéseket: s bizonyára nem fogok csalódnai abban a véleményemben, hogy ennek a mostani HITELEK-nek a megjelenése a legfigyelemreméltóbb eredmény, amit a cselekvő transylvan ifjúság az utóbbi években elért... A HITELEK szellemi mozgalmára legalább annyira jellemző, mint demokratikus felfogása, az a könyörtelen szigorúság és szárazon ható tárgyilagosság, amellyel történelmünket, a jelenünket és jövőnk szerepünket szemlélik. Ezt a szellemi magatartást ők azzal a kedvelt szavukkal jelölik meg, hogy önvizsgálat. A szigorúság a magyarság bűneivel szemben és a romantikamentes megállapítások az erényekkel kapcsolatban természetesen Széchenyit idézték fel zászlójukra eszménykép gyanánt.*” Vita Sándort, a Hítel egyik főszerkesztőjét, az erdélyi szövetkezeti mozgalom kiváló értőjét idézve, egy helyen ő ezeket mondja: „*Abban mindannyian hittünk, hogy az erdélyi magyarságot belülről kell erőssé tenni ahhoz, hogy helyet tudjon állni (...) Mi azt tartottuk, hogy egyedül a belső építés az ami megtarthat bennünket. Ez aztán oda vezetett, hogy először a szigorú önvizsgálat hívei legyünk.*”

Wass Albert tehát ebben a körben edződött, próbálgatta fegyverzetét és szembesült a többi vele együtt gondolkodó – jórészt fiatal – erdélyi magyar értelmiségi gondolataival. Utóbb a bécsi döntést követően ugyanebben a körben az anyaországból érkezettekkel is alkalma volt naponta eszmét cserélni.

Az eredményt ismerjük, a XX. század egyik leghatalmasabb és Trianoni traumánkra legnagyobb hatást gyakorló, keresztthordásunkat leginkább megkönnyítő, gerinceinket egyenesítő életműve kerekedett ki belőle, telve útmutatással, vigasszal és nélkülözhetetlen intelmekkel. S mindez a lehető legnagyobb hitelességgel.

A Wass Albertet körülvevők alkotta szellemi műhely valódi gondolkodásmódjának dolgában, a Hítel című folyóiratot lapozva, az olvasó hamar kiismerheti magát. És ezt ajánlanám is, megéri egyik másik nagy könyvtár meglátogatásának fáradságát.

Eddig az író ért hatások egyik fő forrásvidékéről, újfent megjegyezve, hogy ez a kör jórészt átfedte a Helikon köreit is, hiszen annak tagsága – élén Kemény Jánossal – jelentős részben a Hítel társaságának is aktív, együttgondolkodó résztvevője volt.

Nézzünk most utána annak is, hogy ugyanitt milyen gyakorlati politikai magatartást tanúsító környezetben élt és cselekedett Wass Albert az író, a máig nem rehabilitált halálraítélt, az etnikai alapú gyilkosságokra való bujtogatással vádolt erdélyi arisztokrata, a hazátlanságát éppen hazája bűnéből is megélni kényszerített, a hegyeit feledni képtelen kényszerű világpolgár.

Tavaly volt a Vásárhelyi Találkozó hetvenedik évfordulója. A sokat emlegetett eseményt mára mintha elfeledték volna. Nem is olyan régen még a Hítel és a Tamási nyomán cselekvő erdélyi ifjúságnak nevezett korosztály által megvalósított találkozó létrehozása a baloldal kisajátító csapdájában, annak trófea gyűjteményében csillogott. Ha valaki utánaolvas tapasztalni fogja, hogy bár a Hítel munkatársainak szerepe nem mellőzhető, az emlékirók az előkészületekről írva nem szívesen hivatkoznak erre, pedig a Hítel szellemi köréhez ekkor már szorosan kapcsolódó Tamási Áron legtöbbit éppen e társasággal tépelődött a találkozóval kapcsolatos tennivalókon, s éppen ebben az időben ragadta magához a Hítel csoport szellemi vezetését. A vásárhelyi diéta nagyszerű kiáltványának kidolgozása, a találkozó előkészítése ott zajlott le Wass Albert jelenlétében. Sajnos a vendégkönyvet a háború magával sodorta, de családomtól örökölt történetek, szüleim személyes emlékei igazolják, hogy Wass Albert ekkor is látogatta e társaságot. A baloldal által saját eredményei közé átmenteni óhajtott sikertörténetnek az író legalábbis szem és fültanúja volt. Vajon, ha így volt, rosszul érezte magát ott? Vajon, ha nem értett volna egyet velük, részt vesz az éjszakákba nyúló találkozókban?

Aztán ugorjunk csak egy kicsit az időben, s 1937 után érkezzünk el 1940 boldognak hitt kora őszéig.

Vallasek Júlia kolozsvári sajtótörténész erről így ír „(...) *A Hítel köre rögtön a bécsi döntés bejelentése után megpróbálkozott a lap hasábjain korábban körvonalazott eszmék valóságba ültetésével. Még a honvédség bevonulása előtt egy szűkebb körű Hítel-összejövetelen Teleki Ádám, Tamási Áron, Vita Sándor, Venczel József és Albrecht Dezső, Észak-Erdélyre vonatkozó elképzeléseiket egy memorandumba vázolták, melyet 1940. szeptember 9-én át is adtak Teleki Pál miniszterelnöknek. A memorandum szerzői a teljes erdélyi magyar értelmiség nevében szólaltak meg, s az erdélyi magyar társadalom sajátos szerveződési formáinak, hagyományának megőrzését követelik.(...)*”.

Igen! Ők a hitelesek nem csak leírták, de megpróbálták gyakorlatba is átültetni elképzeléseiket, elveiket. Ebben a memorandumban, mely tehát még a magyar honvédség bevonulása előtt, a Hítel asztalánál készült, Teleki Pált arra kérték, hogy az Észak-Erdélyt ismét átvevő magyar közigazgatás számoljon a román lakosság igényeivel. Az erdélyi társadalom demokratikus hagyományaira hivatkoztak. Kérték, hogy iskoláikat biztosítsa, a magyar iskolákban vezesse be a kötelező román nyelvoktatást (!) és a közigazgatásban a román nyelv legyen alkalmazható, vagyis románul tudó hivatalnokok kerüljenek a román vagy egyes vidékekre. Erdélynek ugyanakkor bizonyos fokú autonómiát óhajtottak biztosítani. Szüleim erről is – mint szem és fültanú – nekem személyes emlékként számoltak be.

A mai szobortiltók szavait használva: Wass Albert nem határolódott el ettől. Továbbra is aktív és lelkes látogatója maradt a Hitel köreinek. Vajon ezenközben a Fintineli boszorkány írója –

aki melleleg a román parasztot, még a román irodalmi élet józan szereplői által elismerten is, oly egyedülálló szeretettel ábrázolja – titokban az etnikai tisztogatás bűnébe esett volna?

Ugyanez a szellemi kör később is beavatkozik Erdély történelmébe. A „negyvenek” csoportjáról Magyarországon először Bokor Péter emlékezik meg a Végjáték a Duna mentén című könyvében. Ezek a személyek tulajdonképpen az Erdélyi Magyar Tanács tagjai is. Elnökük Teleki Béla az EMGE elnöke, aláírója pedig apám Szász István – a Hitel házigazdája – és a Hitel szellemi köréből ott van közöttük Vita Sándor, Tavaszy Sándor, Józán Miklós, Nagy Géza, Tamási Áron, Szabédi László, Kiss Jenő, Venczel József, és Mikó Imre is

Nem sokkal később a Hitel műhelyében szinte minden jelentős munkatársával jelen levő Erdélyi Magyar Gazdasági egyesület vezetői, vagyis gróf. Teleki Béla elnök és Szász István ügyvezető alelnök, Demeter Béla – lapjuk az Erdélyi Gazda szerkesztője és Mikó Imre valamint Vita Sándor, tehát valamennyien a Hitel csoport jeles tagjai, alkotják a baloldallal tárgyaló „ötöket”. Az ötök neveit maga Balogh Edgár, a Hitel nagy „elásója” írja le. Többen is megemlékeznek arról, hogy ez a Hitelhez kapcsolódó csoport érte el a kommunista, román és zsidó foglyok szabadon bocsátását, s így megmentésüket a napokon belül érkező GESTAPO őket minden bizonnyal felkoncolni készülő szándékai elől.

Wass Albert azonban most sem határolódik el.

Kevéssel ezután pedig, bár mint katona ő már máshol jár, azért az általa elfogadott szellemi kör: barátai, munkatársai, együttgondolkodó társai azok, akik Kolozsvárt megmentendő kijárják, hogy nyílt város legyen, majd gondoskodnak a lakosságról, az ellátásról, az átmenet gondjainak enyhítéséről, még saját szabadságuk árán is. Valamennyien hitelesek. A szó mindkét értelmében. Ennek története fellelhető mindkét oldal emlékirataiban. Csak ama szellemi kör neve nem szerepel mindenhol, s a hangsúlyokat tologatják jobbra-balra.

A cél szentesíti az eszközt. Ismert kommunista irányelv. Ha nekem hasznos, akkor társutas, ha már nem, akkor ellenség. Irány a Gulág, Recsk, a Duna-csatorna, vagy a szellemi és földrajzi Hortobágyok és Baragánok. A valóság feledése, a hazugság diadala.

A közben óriássá nőtt író többet nem láthatta hegyeit, emlékét az egy hazájának vallott két országban is sértették és sértik, sőt káromolják. Zsenijét vitatják. Becsületét megkérdőjelezzik. Ugyanakkor pedig többen olvassák, mint az adóforintokból és adólejekből szórt megannyi hazug propagandaanyagot, mely a globalizáció révén mindkét nép jövőjét megpecsételni készül, s legfeljebb kis időeltolódással tervezi azt végrehajtani.

Wass Albert itt van velünk. Tanít, nevel, és műveiben tovább élteti azt a szellemet, melyet ifjúságának aurájából magába szívott. Erdély „hiteles” szellemét.

Már nem beszél, csak felmutat az égre, a hegyein is túlra, ahol hinni akarjuk, hogy azok a szorgos angyalok likasszák már a rostát.

Leányfalu, 2008. február 3.

Szász István Tas

*

SZAVALHATUNK-E WASS ALBERT EMLÉKÉRE?

Egy szavalóverseny ürügyén jutott el hozzám a hír, hogy Wass Albert neve Szentendrén, a baloldal néhány tagja számára, nem kívánatos. Arról, hogy a szobrának felállításával kapcsolatosan már a fővárostól elkezdve a magyar vidék számos kisebb településéig volt alkalmunk vitákról értesülni, sokan tudnak.

És éppen itt van a baj.

Azok a körök, akik Wass Albert szobrai és versei ellen ágálnak a magyarságot értéktől fosztják meg. A dologban azonban az érdekes az, hogy ritka kivételektől eltekintve, ezek a „körök,” ezek az emberek nem hibásak. Nem tudják, mit cselekednek.

Ahogy a parlamentben a pártfegyelem bármely oldalon gondolkodástól mentes, steril döntéseket szül, úgy megismétlődik ez a politikától átitatott és táborokra zilált magyar kulturális életben is, sőt az élet minden területén.

Valamiért, valakik Wass Albertet bűnösnek kiáltották ki. Még ez sem lenne akkora tragédia, hiszen mindent tisztázhatunk. Csakhogy ezt éppen akkor teszik, amikor Wass Albertet a román bíróság a mai napig nem akarja felmenteni, és ártatlanul, holtában is, halálraítélt marad. Az a Wass Albert, akit az amerikai titkosszolgálat, az ott előírt szigorú szabályok szerint, több alkalommal teljesen kivizsgálva ártatlannak talált, s akinek Ceausescu szekujának gyilkossági kísérleteit véletlenül túlélve, úgy kellett meghalnia önkezétől, hogy valójában nem kapta vissza a magyar állampolgárságot, csupán az ismert egy évre szolgáló igazolással szűrték ki a szemét. Ennyit is csak a magyar kulturális élet jelentős személyiségeinek nyomására „érdemelt” meg.

A román vádaskodók, akik viszont jól tudják mit cselekednek, akik Kossuth Lajost is tömeggyilkosnak tartják s ezt tanítják, a róla elnevezett utcákat átkeresztelték, akik a szabadságharc idején elkövetett gyilkosságsorozataikat azzal leplezik, hogy bizonyíthatatlan magyar tömeggyilkosságok emlékére állítanak emléktáblákat és még sorolhatnám, ők nevetnek a markukba. Ismét elvégezzük magunk az önpusztító munkát. Octavian Goga a valóban fasiszta, a németektől akkor még független saját holokausztjukat is levezénylő román kormány minisztere mondta egyszer, hogy a magyarokkal nem lesz sok gond. Majd egymást fogják elpusztítani. Ennyire ismert volna minket?

Ennek a pusztító munkának, értékpusztító balgaságnak az eszközei azok, akik egy elindított negatív hírláncot átvéve Wass Albertet bűnösnek, kultuszát elítélendőnek, olvasóit megtévedetteknek, munkásságát károsnak ítélik meg. Teszik ezt anélkül, hogy elolvasnák műveit és felmutatnák egyetlen olyan sorát, amely a vádakát igazolhatja.

Sajnos, bár nem kenyerem, de gyanúimról kell beszámolnom. Wass Albert egyetlen dolgot gyűlölt: a kommunizmust. De állítólag ma kommunisták már nincsenek, csak szociáldemokraták. Velük és mindenki mással pedig ő békességben élt és működött együtt. Sőt! Olyan körök tagja volt, amelyek kommunistákat, zsidókat és románokat mentettek a GESTAPO elől. A frontra Dálnoki Veress hadtestparancsnok azért küldte ki az akkor már értékelt író, hogy őt is éppen a GESTAPO elől „dugja el”.

Wass Albertről nem kívülállóként írok. A szüleim házában szerkesztett társadalomtudományi, nemzetpolitikai folyóirat, az egykor híres kolozsvári Hitel szellemi körének volt aktív tagja, annak a körnek mely a Helikon munkatársait is jelentős részben felölelte. Ebben a körben ő az évek folyamán (a bécsi döntés miatt más-más összetételben) egy asztalnál ült nap mint nap, és közös döntéseket hozott: Tamási Áronnal, Kós Károllyal, Kemény Jánossal, Dsida Jenővel, Reményik Sándorral, Márton Áronnal, Ravasz Lászlóval, Venczel Józseffel, Vita Sándorral, Albrecht Dezsővel, Aprily Lajossal, Szabédi Lászlóval,

Szemlér Ferencsel, Domokos Pál Péterrel, Demeter Bélával, László Dezsővel, Jancsó Bélával és Elemérrel, Kelemen Lajossal, később Entz Gézával, László Gyulával, Jékeli Lászlóval, Hankiss Jánossal, Erdei Ferencsel, Féja Gézával, Szabó Zoltánnal, sőt, kapaszkodjanak meg: a mi házunkban és barátságosan tárgyalt Szakasits Árpáddal is, - csak, hogy egy itteni füleknek ismerősebb nevet is mondjak. És a fenti köröktől függetlenül s azokon túl, legjobb barátai közé tartozott a zsidó Karácsony Benő, a még ma is kellőképpen nem ismert nagy erdélyi magyar író. Nehogy aztán neki is bűnéül róják fel az „antiszemita gróffal” fenntartott barátságot.

Aki azonban csak egy kicsit is járatos erdélyi kulturális ügyekben, az tudja, hogy ebben a társaságban nem igen kapott helyett a fasizmus, az idegengyűlölet, egyáltalán semmiféle embertelen eszme. Vagy megkérdőjelezzük ezeknek a nagy magyar alkotóknak a becsületét? Wass Alberttel együtt az ő munkásságukat is próbálták bemocskolni, de fény derült az ármányra. Egyenként és együtt is. Csak éppen Wass Albert az, aki fekete bárány maradt és hordozza egy hamis vád terhét. Ő ott sem volt azon a tájon ahol az a négy szerencsétlen kivégzés történt. Másfél nappal előbb az apja kocsival áthajtott azon a falun. Ez az egyetlen román bizonyíték. Erre hivatkoznak. Szerintük biztosan csakis azért járt arra, hogy kieszközölje a számára teljesen közömbös szerencsétlenek kivégzését. A szokásos képtelen vád. És éppen az anyaország kapja fel és támogatja a felháborító román vádakat?

Wass Albert körei antifasiszta tevékenységig menő cselekedeteket hajtottak végre azokban a zavaros időkben, ellenfeleik is elismerik. Történelmi dokumentumok igazolják. Ezekre terjedelmi okokból egy másik írásomban térek ki. Ők nem olyanok voltak, mint azok a későbbi „partizánok”, akik annak idején még meg sem születtek, vagy még óvodába jártak, később mégis talpig kitüntetésekben közlekedtek.

Mi lehet ez a megveszekedett gyűlölet, ami körülveszi. Jelentős életművének nagy olvasói sikere? Irigység a szakma részéről? (Valóban jelenleg kárpát-medence szerzte a legolvasottabb író, ami nem lehet véletlen) Az őt lebecsülők hamis igyekezete az igazi értékek védelmében? (Más írók életművét is vitatják, de azért nem vádolják meg őket ilyen szörnyűségekkel) Az, hogy arisztokrata volt? (Talán már túlhaladtuk ezt a rövidlátó ítéletalkotói szempontot, különösen erdélyi vonatkozásban, ahol nem kis szerepet vállaltak magukra a kisebbségi sorsban elvárt szolgálat nehéz munkájából) Vagy talán egyetlen – egyesek által még ellenszenvet szülni képes vétké – az hogy a kommunizmust valóban gyűlölte? (Ez meg önleplező lenne a vádlók számára) Uram bocsá', hogy annyira magyar? Ki tudja megmondani?

Mára azonban sajnos bal-liberális értékű „nemesült” Wass utálata és kirekesztése. A legkirekesztőbbek pedig éppen azok a liberálisok, akik szavaik szerint a kirekesztés nagy elítélői. És ez a ki nem mondott feladat aztán ott visszhangzik mindenütt, főleg olyanok szájából, akik semmit sem tudnak a nagy íróról, de mindent elhisznek, amit nekik a politika sugalmaz.

Hazug világban élünk. Vegyék már ők is észre ezt. Bárhonnan szól is a hazug szó, szűriék ki és vessék meg. És ne hagyják saját értékeiket saját kezeik által elpusztíttatni. Ők lesznek általa szegényebbek.

Vagyis: olvassák el Wass Albert könyveit. S ha bárhol találnak valamit, ami igazolja a vádakat, jelentessék meg a magyar szaksajtóban, ahol értő irodalomtörténészek fogják őket érte megdicsérni, vagy megbírálni.

A gyermekeket pedig hagyjuk szavalni. Még Wass Albert verseit is. Rosszat tőle soha nem fognak tanulni.

Leányfalu

Szász István Tas